

'kerem eyle bir berü bak' YUNUS EMRE'NİN TEK KADIN AŞK ŞİİRİ

Yedi yıl önce, *Yunus Emre Divanı Karaman Nüshası*'nı yeniden yayına hazırlama çalışmalarımın sürdüğü 2016'nın aralık ayında gözden geçirdiğim bu şiir, oldukça kafa karıştırıyor, "Yunus Emre sanki burada bir kadından mı söz ediyor ama Yunus Emre asla bir kadına somut şiir yazmaz." düşüncesiyle ikirciklendiriyordu. Farklı bir teması olduğu sezilebiliyordu da ilahi aşka kanmış Yunus Emre'nin bir kadına aşk şiiri yazabileceği aklın ucundan bile geçmiyordu. Bu zihnin bir kandırmacası, bir yanıltmacası olabilir miydi? Diğer zihinler de aynı mağlubiyeti tatmışlardı görünüşe göre...

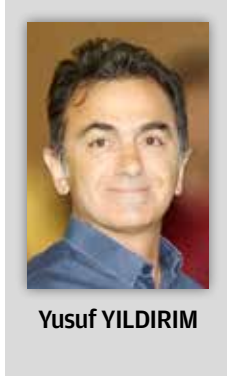
O zaman "Yunus Emre bir kadına şiir yazmaz, yazamaz." yanıltmacasının kaynağı ne ola ki? Kalıpsal biçimde "hümanizm, sevgi, barış, kardeşlik, ilahi aşk" konularında ele alınması, bir de menkıbeler üzerinden yayılmış gariban, köylü, çiftçi Yunus kimliği; Yunus Emre'nin özgün düşüncesinin ve geniş yelpazeli insan, varlık, Allah anlayışının önünde per-

de midir yoksa? Ya da bu yanıltmacanın ana kaynağı yine Yunus Emre miydi? Çünkü Yunus Emre; bir başka şiirindeki "bende dahı verdün bize ol huri-yi çift helâl / andan geçdi arzûm tamâm arzûm sana ermeğiçün"⁽¹⁾ dizelerinde,⁽²⁾ kendisindeki Allah aşkının önüne hiçbir şeyin geçemeyeceğini bu uğurda ailesinden bile vazgeçip tek ilahi aşkı tercih ettiğini ilan ediyordu.

Aradan üç ay mı bir yıl mı geçti, şiirle benim kronoloji bir kez daha kesişti. Bu kez şiire beyit beyit odaklandım. Bulanık zihnim şimdi şiire berraklaşmıştı. Evet, evet, Yunus Emre, yaşarken algıları kırmıştı, kendinden emin betimlemelerle resmen ve ale-

nen haykırıyordu.

Yunus Emre Divanı'nın müstakil nüshalarında geçen "kerem eyle bir berü bak" şiiri; Yunus Emre'yle ilinti-

Yusuf YILDIRIM

(1) Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye ve Divân Fatih Nüshası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, No.: 3889, s. 145a

(2) *bunda dahı virdün bize ogul kız u çift u helâl/ anda dahı geçdi arzûm benim ahum didâr-içün*

Yunus Emre, *Risâletü'n-Nushiyye ve Divân Yahya Efendi Nüshası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Bölümü, No.: 3480, s.70 b

lenen bilindik konulardan bağımsız ve ezber bozacak niteliktedir. Üstelik menkıbelerdeki kerametli Yunus'tan çok entelektüel portre çizen bir Yunus Emre'nin sözleri olarak karşımıza çıkmakta bu şiir. Çok dikkat çekici olsa da ne yazık ki, bu şiir, mevcut tespitlere göre şimdiki kadar ele alınıp bir çalışmaya konu edilmemiş. Daha acısı baskın ve mutad anlayışla geri plana itilmiş, yok sayılmış, onun böylesi bâkir şiiri çokçadır. O zaman, ya bu tür şiirleri görmezden gelinmeye devam ederek Yunus Emre çalışmaları bilindik ve kalıpsal yollarla kısır döngüde devam edilecek ya da kuyuya taş atılıp Yunus Emre çalışmalarına ve özgün düşüncesine yeni boyutlar kazandırılacaktır.

Teması, söz sanatları, söz kalıpları, kafiye, diziliş, içerik, anlatım vb. özellikleriyle önyargısız, nesnel incelemeyi hak eden "*kerem eyle bir berü bak*" şiiri ilk kez bu yazı ile ele alınacaktır.

Nitel araştırma yöntemiyle incelenen bu şiirin doğru metninin tespiti için öncelikle nüshalara göre belge ve metin eleştirisinin yapılması zorunlu olmuştur. Böylece doğru metin üzerinden, doğru yorumlama ile şiirin örtük anlamları, söz sanatları, imgeleri ortaya çıkarılabilecektir. Bunun için de şiir, sözcük, söz öbekleri, dize, beyit birimlerinde incelenip, açıklanıp değerlendirilecektir. İnceleme yöntemine göre de şiir; yorumlama, yapı, tema, dil ve anlatım, ahenk alt başlıklarını kapsamaktadır.

Şiirin açıklanmasında yararlanılan başlıca kaynaklar; *Tarama Sözlüğü*, *Kubbealtı Lügati*, *TDV İslam Ansiklopedisi*, *Yunus Emre Divanı* Karaman, Fatih nüshalarıdır.

"*kerem eyle bir berü bak*" şiiri genel nüsha karşılaştırması

Söz konusu şiir, *Yunus Emre Divanı*

nı'nın Fatih,⁽³⁾ Karaman⁽⁴⁾ ve daha geç tarihli nüshalarında beyit, dize ya da sözcük farklılıklarıyla vardır. Belge ve metin eleştirisi en önemli iki nüsha, Fatih⁽⁵⁾ ve Karaman nüshaları üzerinden yapılacaktır.

En eski nüshalardan Karaman Nüshası, yazı özelliklerine göre Selçuklu nesihle yazılmış olup 14. yy nüshasıdır. Fatih Nüshası ise 15. yy'a aittir. İmla bakımından hareketli nesihle yazılan Karaman Nüshası, olga bolga özelliğiyle Uygurca ve Karahanlı Türkçesiyle yazılmış az da olsa sözcük barındırmaktadır. Fatih Nüshası ise 15. yy Anadolu Türkçesinin özelliklerine sahiptir.

Bir başka özellik de Karaman Nüshası'nın bir tekkeye, Yunus Emre Tekkesine ait tek nüsha olmasıdır.

"*kerem eyle bir berü bak*" şiiri, beyitler arası tutarlılık, dizeler arası uyum, kullanılan söz öbekleri ve sözcükler bakımından Karaman Nüshası'nda daha sağlamdır.

Farklılık ilk beyitten kendini gösterir. Şiirin ilk dizesi Karaman Nüshası'nda "*kerem eyle*", Fatih Nüshası'nda "*kerem it*" biçiminde emir kipinde birleşik fiil ile başlar. Burada görüldüğü üzere Karaman Nüsha-

(3) Yunus Emre, *Divân-ı Yunus Emre Fatih Nüshası*, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı No: 3899, s. 104a

(4) Yunus Emre, *Divan-ı Yunus Emre Karaman Nüshası*, Milli Kütüphane, MFA No: A-4764, s. 86b

(5) Şiirin Fatih Nüshası'ndaki tam metni:

kerem it bir berü bak nikâbı yüzünden bırak
ayun on dördü misin balkurur yüz ü yanak
şol agzundan kelecî yüz bin şükrâneyle
destür gelsün taşraya söylesün dil ü dudak
otuz iki müvârit mercâna düzmiş gibi
kıymeti dürden olmuş yaraşur incüden ak
sıfatun arılığı bulgur u nohûd gibi
iki kaşun ay alnun genc aya verür sebak
gören pervâneleyn nice oda düşmesün
gözlerünün bakışî cân alur iki çirak
'ışkun zemzemesinden 'âşık boynı zencirli
âzâdlık istemez şöyle kaldılar dutsak
kanki bir nesne neni dil nice şerh eylesün
ilâhî sen bekleğil yavuz gözlerden irak
boynun yuvuk boynından hiç fark eyleyemedüm
gümâna veren beni küpeli iki kulak
Yunus Hak tecellisin senün yüzünde gördi
çâre yok ayrılmaga çün sende göründi hak

sı'ndaki söyleyiş daha yumuşaktır ki, şiirin temasına da uygun düşer. Yine birinci beytin ikinci dizesi, Karaman Nüşhası'nda daha üstün bir söyleyişe sahiptir. "ayun on dördü mi nedür" ifadesiyle bir kadına değer veren bir ifade kullanılmakta, devamında "bir görelüm o gül yanak" ifadesiyle de kadının yüzündeki peçenin açılması için onan bir dilekte bulunulmakta, belki de niyaz edilmektedir. Ancak Fatih Nüşhası'nın aynı dizesinde "bal-kurur yüz ü yanak" ifadesine göre kadın peçesi çoktan kaldırılmış ve muhatabınca yüzü, yanağı görülmüştür ki, olayların oluş sırası tutarsızdır.

3. beyit de nüshalar arasındaki bariz farkın görüldüğü yerlerdendir. Karaman Nüşhası'nda "otuz iki inci bitmiş mercân içinde iy cânım/kaymeti 'âlî incüden aklı da incüden ak" metni ile kadının ağızındaki dişler inciye benzetilmekte, saflık beyazlık bakımından da inciden üstte değerlendirilmektedir. Fatih Nüşhası'nda aynı beytin "otuz iki mürvârît mercâna düzmiş gibi/kıymeti dürden olmuş yaraşur incüden ak" metnine göre kadının ağızındaki dişlerin değeri inci standardında gösterilmiş sonrasında ise dişlerin inciden daha ak olması gerektiği bir dilek olarak belirtilmiştir. Görüldüğü üzere ikinci dize kendi içinde tutarsızdır.

بُونُ قَوْمًا زَسَاكَ يُونُسُ أَنْدُ قَوْمٌ قَوْمٌ دُرُ كَرَسِي
 ذَرِيكُوكُ أَوْلَمَ بُولَاسِي حَرَاطُ كَجَمَكُ جَارُ

وَالهَيْكَا

كِرْمَ أَيْلَمَ بَرُّ بَوَاقِ نَبَابِ بُولَدَنْ بَرَاقِ

أَيُوكُ أَوْتُ دُرُ دِي فِي نَدْرُ بَرَكُورُ لَمَرُ أَوَّلُ كَلِيكَا

سُولُ يَالِ الْخُودَنْ كَلِي بُولُ بَرَكُ شَكْرَنْ طَلُودَنْ

سُودِلُ الْوَرَسُ بُولُ دَلِكُ دِيرُ نَوْرُ أَوْلَمَ لَطُودَانِ

أَتُورَايِكُ أَيْجُورُ بِيَشِي مَرَجَانِ أَيْجَبْتِ أَيْجَانُومِ

يُمَيِّ عَالِي الْخُودَنْ أَتَلْعِيحِ الْخُودَنْ أَقْ

يُورُكُمُ قَرُشُوبُ كُنْشُ بَرُومِ كَلُوبِنْ طُورُومِ

كَلُوبُ تَشَكْرَنْ كَيْجِ أَيْهَرُومِ أُوَيْيَالِ سَبَقِ

كورن

Yunus Emre Divanı Karaman Nüşhası 86b

Fatih Nüşhası'ndaki şiirin dördüncü beyti birinci dizesindeki "sıfatun arılığı bulgur u nohûd gibi" ifadeyle kadının yüzü, şiirin bütünüyle çelişecek biçimde bulgur ve nohut rengine benzetilmiştir. Oysa birinci beyitte kadının yüzü ayın on dördüyle nitelenmişti.

Bu ve çoğaltılabilecek örnekler doğrultusunda "kerem eyle bir berü bak" şiirinin en doğru ve özgün metninin Karaman Nüşhası'nda olduğu değerlendirilmiş ve bu çalışmaya değerlendirilmiş ve bu çalışmaya Karaman Nüşhası'nda metin esas alınmıştır. Tabi ki, aynı şiirin Fatih Nüşhası'ndaki metni başka bir yazıda incelemeye alınabilir.

kerem eyle bir berü bak şiiri

kerem eyle bir berü bak nikâbı yü-

zünden bırak
ayun on dördü mi nedür bir görelüm
ol gül yanak
şol bal ağızdan kelecî yüz bin şeker-
den tatludur
söyler olursa bu dilün deprenür olsa
ol tudak
otuz iki incü bitmiş mercân içinde iy
cânım
kaymeti 'âlî incüden aklığ da incü-
den ak
yüzüne karşı bu güneş bir dem ge-
lüben turamaz
gelüb kaşundan kici ayı her dem
okıyalı sebak
gören seni pervâne tek nicesi oda
düşmesün
iki yanadın çün turur ol iki şu'lelu
çırak
'ışkun selâsiline zencîre kim ki
düsse
azâdlık istemez ol olsa vucûdı top-
rak
dil nice vafitsün hüsnünle hulkunı
kim
hüsnünü Hak eylesün yavuz gözler-
den ırak
işitdüm boyun senün serviden a'lâ-
yımış
dahı gözüm görmedin bu yüki sevdi
kulak
Yûnus Hak tecellîsin senün yüzün-
de gördi
çâre yok ayrılmaga çün sende gö-
rindi Hak

kerem eyle bir berü bak şii- ri, yorumlar, çözümler

Toplamda dokuz beyit olan şiiir, burada beyit, dize, söz öbekleri/söz kalıpları ve sözcük biriminde yorumlanacaktır. Bu yorumlama, özgün beyit, sözlükçe, beyit çevirisi, irdeleme/yorumlama sıralamasına uygundur.

1. beyit

kerem eyle bir berü bak nikâbı yüzünden bırak

ayun on dördü mi nedür bir gö- relüm ol gül yanak

kerem: Ruh asâletinin gereği olan cömertlik, âlicenaplık. Lutuf, iyilik, merhamet, ihsan.

nikâb: Yüz örtüsü, peçe.

bir cömertlikte bulunsan, bu yana bir bakıversen

ayın on dördü mü nedir o gül ya-
nak

kerem eyle bir berü bak

Yunus Emre, dikkatle seçtiği sözcüklerle bir kadın ruhuna uygun bir seslenişle şiiiri açtı. Bilindiği üzere divan edebiyatında sevgili naz eden iken seven kavuşma arzusu ile peşinde koşandır. Sevgilinin sevne hiç yüz vermemesi, onu görmezden gelmesi, sevenin aşkını perçinlemede, hasretini kat kat arttırmaktır. Bu aşk sürecinde seven, sevgiliden sevgi adına her zaman bir umut beklemektedir. Sevgilinin bir bakışı bile seven için büyük bir lütuf ve aşk adına büyük bir cevaptır. Yunus Emre de bu noktada, muhatabından gelecek bir bakışın, kendisi için bir ihsan ve bir cömertlik olduğunu dile getirdi.

“kerem eyle bir berü bak” sözünde sevilenin önemli tutulması, ona dilek sunulması ve niyaz edilmesi şiiirin örtük anlamıdır.

nikâbı yüzünden bırak

Muhataptan bir bakış istemenin amacı dizinin ikinci bölümünde saklı. O, kendisi tarafına döner ve onu dinlerse ikinci dileğini de yerine getirecektir. O istek, nikap yani peçe kaldırıldığı zaman sevgilinin yüzüne kavuşmaktır. Yunus Emre, benzer anlamlardaki yaşmak, peçe, tok, duvak yerine, anlamı ve ses tekrarı üzerinden ahengi gözeterek nikâb sözcüğünü dizide tercih etti. Yaşamak, gözü gösterecek biçimde yüzü

örtlen bir bez; nikâb ise gözü de kapatacak biçimde yüzün tamamını örtlen seyrek dokulu bezdir.

ayun on dördü mi nedür

“ayun on dördü” benzetmesi, nikabı çıkarma dileğinin açıklamasıdır. Muhatabın yüzünü ayın on dördüne benzetmede bir incelik var. Ayın on dördü, ayın en parlak evresi olan dolunaydır. Daha güçlü ışık kaynağı olan güneşten dolunayın üstün tarafı; ışığının göze uygun parlaklıkta olmasıdır. Daha yoğun ve güçlü ışığa sahip güneş; çıplak gözle uzun süre bakıldığında gözü kör edecek kadar zararlıdır. Nasıl dolunay hoşça kendisine bakılmasına izin veriyorsa ayın on dördü gibi yüze bakmak da aynı zevki vermektedir.

Yunus Emre, bildiği halde bilmiyormuş gibi davranarak “ayın on dördü mi nedür” sorusuyla anlatımına bir merak katmaktadır.

Ayrıca burada olağanüstü bir benzetme ve karşılaştırma vardır. Dolunay evresinde ay ne kadar parlak ise yansıdığı ortam da o kadar sönüktür. Şiirdeki kadın da hemcinsleri ve diğerleri yanında dolunay gibi göz alıcı parlaklıktadır.

Bu söz kalıbında hem istiare hem de istifham sanatı işletilmiştir.

Sözlü kültürde canlı yeri olan “ayın on dördü” deyiminin Yunus Emre’ce ustaca kullanılması; deyim, atasözü türünden söz kalıplarının Türk kültüründe derin geçmişe sahip olduğunu belgelemektedir.

görelüm ol gül yanak

Yunus Emre, peçe altındaki güzelliğin farkındadır. Peçe açıldığında ay gibi parlak yüz ve gül kırmızısı bir yanak görecektir. Burada “görelüm”de bir dilek, istek; “o gül yanak” ile iltifat vardır. Bir söz kalıbı olan “gül yanak” aynı zamanda teşbih-i belîğdir.

“Gül yanak” sözlü kültürde işlek kullanılan deyimlerdendir.

Yunus Emre birinci beyitte, “ayın on dördü gibi parlak, göz alıcı güzelliğe sahip ve bu güzelliğini kimsenin görmemesi için peçe takarak sokağa çıkan, yanlış anlamalara sebep olmak için de etrafına da bakmadan yürüyen bir kadın”ı betimledi.

2. beyit

şol bal ağızdan kelecî yüz bin şekerden tatlıdur

söyler olursa bu dilün deprenür olsa ol tudak

şol: şu

kelecî: Söz, kakırdı.

deprenmek: Hareket etmek, harekete gelmek, kımıldanmak, sarsılmak.

o dudak kımıldar, bu dilin konuşursa

şu bal gibi ağızdan çıkan söz yüz bin şekerden tatlıdır

şu bal ağızdan kelecî

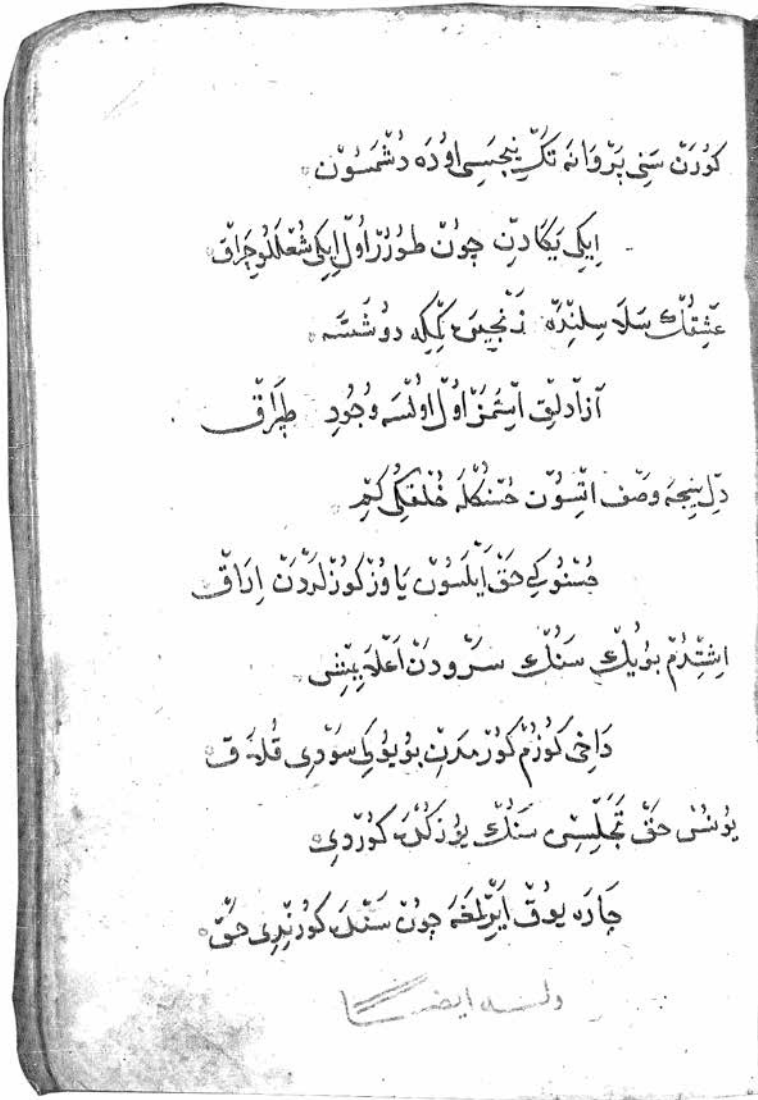
Şu bal gibi ağızdan çıkan söz.

Yunus Emre bal ile ağız arasında benzetmeye dayalı mecazi olabileceği kadar somut bir bağ kurdu. Ağızın başlangıcı dudak sayıldığında dudak ile bal arasında renge dayalı bir benzerlik olduğundan muhatabının ağzının somut olarak bala benzetildiği söylenebilir.

Ama asıl anlam mecazi görünmektedir. Şu bal ağız deyiminde muhatabın etkileyici anlatımıyla hoş sohbet biri olduğu şüphesizdir. Nitekim kültürümüzde, “ağızından bal damlıyor, bal gibi dudaklar” gibi benzer deyimler eski tarihlerden beri kullanılmaktadır. Hepsinde de güzel, etkili ve tatlı konuşma anlamları söz konusudur.

Buradaki örtük anlam o zaman, kadının yüksek niteliklerine değildir.

Sözlü kültürde yaygın kullanılan

Yunus Emre Divanı Karaman Nüshası 87a

bir deyim olan “bal ağız” ile teşbih-i beligi yapılmıştır.

yüz bin şekerden tatlu

Yunus Emre ilginç bir karşılaştırma yaptı. Kadının sohbetinin, konuşma sanatının yüz bin şekerden daha tatlı olduğunu söyledi. Burada daha ilginç ise Yunus Emre'nin kullandığı yüz bin sayısıdır. Yunus Emre'nin “yüz bin”i bir çokluğa dayalı abartı ifadesi olarak ya da sayısal bir kavram olarak kullanıp kullanmadığını anlamak için divanın bütününe bakmak gerekecektir. Çünkü Yunus Emre'de sayıların önemli bir yeri vardır. Rastgelelikten daha çok, bir değere, bir kavra-

ma karşılık gelecek biçimde sayıları kullandığı kesindir.⁽⁶⁾ Özellikle iki, dört, altı, dokuz, on üç, bin, yüz bin sayıları, birer şifre gibi anlatıma girer. Yunus Emre'de yüz bin kavramını anlamak için *Risâletü'n-Nushiyye*'deki yüz bin değerlerinin ne olduğunu bilmek gerekiyor. “yüz bin benim gibi idersen sana ne muhal”⁽⁷⁾ dizesinde Yunus Emre, insanın yüz bin birimli bir bedenle yaratıldığını anlatmaktadır. “bu muhtasâr cihân iki cihanca / dene bakarsan yüz bindür anca”⁽⁸⁾ beytinde ise Yunus Emre, dışarıdan nefis-gönül, iki büyük dünya

görünen insanın içeriden yüz binlerce parçadan, birimden oluştuğunu söylemektedir. Buradan hareketle Yunus Emre'nin kullandığı “yüz bin” kavramının, yüz trilyonlarca hücreden oluşmuş insana karşılık geldiği rahatlıkla söylenebilir.

Yüz bin şekere gelince de! Yunus Emre'nin sözünü ettiği şeker, şeker kamışı şekeridir. Tat ve lezzet açısından şeker kamışı şekeri göreceli

(6) Vasfi. Babacan, “Yunus Emre Metinlerinde Sayılar”, TÜRK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, c. 1, sayı. 15, Ara. 2018, s. 270-204

(7) Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı Bursa Nüshası*, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 882, s. 17b

(8) Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı Karaman Nüshası*, s. 3a

üstün olup meyvemsi aromasıyla daha tatlıdır. Günümüzde de en önemli tatlandırıcı şekerdir. Ağızda dil tarafından tadılan şeker, kimyasallarla beyne gönderilir ve burada tatlı olarak algılanarak tüm vücuda mutluluk verir.

Yunus Emre'de, sevgilinin sohbetinden alınan hazzın yanında yüz bin şekerin tadı bir hiçtir.

söyler olursa dilün deprenür olsa tudak

Yunus Emre bal ağızdan çıkan sözün koşulunu ikinci dizede ortaya koydu. Düzyazıya çevrildiğinde ikinci dizenin dizilimi "bu *dilin söyler olursa o dudağın kııldarsa*" biçimine dönüşür. Burada, sevgilinin konuşması, sohbete başlaması sevenin dileğidir.

Beyitteki örtük anlamlardan biri, dış güzelliği yanında çok güzel ve etkili konuşan, birikimli ve yüksek karakterli bir kadın burada betimlenmektedir. İkinci örtük anlam ise bu nitelikleriyle kadın kendisine büyük hayranlık bırakmaktadır.

Diğer bir örtük anlam da konuşması, söyleşiye başlaması için, çok ince bir davranışla sevenin sevgiliden ricada bulunması ve ona niyaz etmesidir. Bu da bir tür aşk oyunu, cilve olarak değerlendirilebilir.

Yunus Emre ikinci beyitte "*sevenin bir dileğiyle dudakları açılıp dili söyleyeme başlayan ve bal gibi ağzından çıkan söz, yüz bin şekerden tatlı*" bir kadını betimledi.

3. beyit

**otuz iki incü bitmiş mercân
içinde iy cânım**

**kaymeti 'âli incüden aklıgı da
incüden ak**

iy: Ey

kaymet: Kıymet, değer.

âli: Yüce, yüksek, üzerinde, ulu. Değeri, yüksek.

otuz iki dizilmiş mercan içinde,
ey canım

değeri inciden yüksek, inciden
daha ak, daha saf

otuz iki inci mercân içinde

Tamamı imgeden oluşmuş bu beyitte otuz iki inci, otuz iki diş, mercan da dişlerin dizili olduğu diş etidir. Bir önceki beyitte, dil ve dudaklarına temasla sevgilinin sıcak ve hoş sohbetine odaklanılmıştı. Burada konuşma ve tebessüm halinde muhatabın açılan ağzına dikkat kesilme söz konusudur. Konuşma sırasında sevgilinin iki dudağının arasından ağzı, estetik biçimde öne çıkmaktadır. Yunus Emre'nin imgelediği yer de burası, ön dişler ile diş etidir. Gerçekten de bu bölümde bakımlı dişler bembeyaz, diş eti de kıp kızıldır.

Yunus Emre'nin ağız içini mercana benzetmesi de ilginçtir. Sadece kırmızı olanlar değil diğer renklerdeki mercanlar da sahip oldukları renk tonlarıyla etkileyici bir görünüme sahiptirler. Burada Yunus Emre'ce sevgilinin ağzının kıpkırmızı mercana benzetilmesini, son derece bilinçli bir tercih olarak görmek gerekir.

Ağzın mercana, dişin de inciye benzetilmesi ile istiare yapılmıştır.

iy cânım

Ey cânım!

Yunus Emre dize sonunda çok içten ve özel bir hitap kullandı. Cân, "*İnsan ve hayvanların yaşamasını sağlayan ve ölümlerle bedenden ayrılan madde dışı varlık, ruh.*", "*İnsanın kendi varlığı, yaşama, yaşayış, hayat.*", "*Sevgili, dost, kardeş.*"⁽⁹⁾ gibi sözlük anlamlarına sahiptir.

Yunus Emre'nin burada, "Ey canım" hitabıyla, muhatabını aşk derecesinde sevdiğini; onu kendi canı

(9) İlhan Ayverdi, "can", *Kubbealtı Sözlük*, www.lugatim.com, E. T: 25/08/2023

gibi gördüğünü anlatmak istemiştir.

kaymeti inciden âli aklıgı inciden ak

Değeri inciden yüksek, saflık beyazlık bakımından inciden de beyaz ve saftır.

İnci, bilindiği gibi istiridye gibi kabuklu deniz hayvanlarının içinde oluşan küçük, yuvarlak, sert ve se-defimsi renkte bir maddedir. Kolye, gerdanlık, küpe ve benzeri değerli süs eşyası olarak kullanılır.

Yunus Emre, bir karşılaştırma ile inciye benzettiği dişleri, inciden daha beyaz daha değerli olduğunu vurgulayarak üste çıkardı.

Sehl-i mümteni ile kurulmuş beyitte, üstün bir söyleyiş var. Yunus Emre, muhatabının dişlerinin güzelliğini anlatmada inci ile standarta bağladı. Fakat o dişlerin değerini belirlemede incinin bile yetersiz kalacağını da az söz ile kolay anlaşılır biçimde belirtti.

Burada dişlerin bu kadar merkeze alınması ve yüksek değer biçilmesinde bir aşırılık görülebilir. Ancak burada dişler aracıdır. Görünüşte dişlere bir değer yükleme olsa da asıl sevgilidir. Sevgiliye dişler üzerinden inci ile somut; rengi üzerinden saflığına soyut değerlendirme yapılması beytin örtük anlamıdır. Diğer örtük anlam ise sevgiliye duyulan yüksek hayranlıktır.

Yunus Emre, bu beyitte “*Ey canım! Mercan gibi kıp kıp kızıl ağzında her biri inci otuz iki dişin sıra sıra dizilmiş. Onlar inciden çok daha yüksek değerlidir. Saflığı, beyazlığı ise inci ile kıyas bile kabul etmez.*” diyerek sevgilinin ağız ve dişlerini hem betimledi hem de övdü.

4. beyit

yüzüne karşı bu güneş bir dem gelüben turamaz

gelüb kaşundan kici ayı her dem okıyalı sebak

kiçi ay: Küçük ay.hilal.

sebak: Ders

bu güneş gelip, yüzüne karşı bir an bile duramaz

küçük ay gelip her an senin kaşından ders çıkarmalı

bu güneş bir dem turamaz

Kolay görüldüğü kadar zor bir beyit. Öncelikle tamamı imgeyle kurulmuş bir beyit. Dizede sevgilinin yüzü güneş ile karşılaştırılmaktadır. İlk anlam, “*senin güzelliğin yanında o kadar ışığı ve parlaklığıyla güneş bile sönük kalır*” olmaktadır

Yunus Emre sevgilinin güzelliğini güneş ile karşılaştırmada haklıdır. Çünkü güneş öyle parlak bir yıldızdır ki, ona doğrudan bakmak mümkün değildir. Eğer güneşe doğrudan, çıplak gözle bakılırsa gözde bozulmalara, kalıcı körlüğe bile sebep olabilir.

İşte bu parlaklıktaki güneş ile sevgili karşı karşıya gelse bile sevgilinin o göz alıcı güzelliği yanında gözleri kör edecek kadar ışığı olan güneş bir mağlubiyet yaşayarak kaçır.

Burada bir ya da birkaç örtük anlam var. Öncelikle Yunus Emre'nin güneş kullanımında bir gizlilik, bir işaret etme var. İşaret sıfatıyla “*bu güneş*” biçiminde güneşin vurgulanması atlanacak bir durum değildir. O zaman vurgulanan “*bu güneş*” kim ya da ne olabilir? Bu sorunun cevabı dizinin diğer örtük anlamıdır. Sevgilinin güzelliğine aslında güneş bile hayrandır. Sevgiliye hayranlık sözü konusuna geldiğinde akla gelecek ilk kişi “*seven*”, “*aşk*”; Yunus Emre'nin ta kendisidir. Çünkü karşıda dayanılması çok zor, hayranlıktan çıkılmayan ve güzelliğine karşı soğukkanlı kalınamayan bir güzel var.

Her ne olursa olsun, “*bu güneş*” ile teşhis yani kişileştirme yapılmıştır.

kiçi ayı okıyalı sebak

Küçük ay senin kaşlarından her dem ders çıkarmalı.

Yunus Emre, kadının güzelliğinde bir odak noktası oluşturdu. Aslında hayranlıkla izlediği sevgilinin yüzünün üzerinde geziyor ve gezdiriyor. Birinci beyitte sevgilinin yüzüne toplu bir bakış sergiledi. İkinci beyitte onun söyleşi biçimine ve dudaklarına değindi. Üçüncü beyitte ise dişlerini öne çıkardı. Şimdi sıra sevgilinin kaşına geldi.

Burada kaş ile “kiçi ay” arasında bir ilgi kurdu. Kiçi ay, küçük ay yani hilaldir. Hilal, ayın ilk evresinde aldığı biçimdir. Hem sözlü kültürde hem de divan edebiyatında “kaşların hilal, kaşların ay” biçiminde kaşların ay yani hilale benzetilmesi yaygın bir kullanımdır.

Peki sevgilinin kaşına hayran hayran bakarak ondan ders çıkaran kiçi ay, mecazi anlamda güneş gibi bir kişiyi mi temsil ediyor? Muhtemelen öyle. Yunus Emre aralarında şekil benzerliği olan kaş ile kiçi ay (hilal) arasında çağrışım yolu ile ilgi kurup bir karşılaştırma yaptı. Daha ilginç sevgilinin kaşlarını “her dem sebak okıyalı” sözüyle hilalden daha üstün bir konuma yerleştirip güzelliğini bir kez daha perçinledi. Sevgiliyi yüceltmesinden ve kiçi aya insan özelliği yüklenmesinden hareketle kiçi ayın, hilalin temsil ettiği varlığı Yunus Emre olduğu rahatça değerlendirilebilir.

“bu güneş” ile olduğu gibi “kiçi ay” ile de teşhis, kişileştirme yapılmıştır.

Beyitteki örtük anlam ise gerçek güzellik ve bu güzellikten anlayandır. Güneş, hilal ve kaş arasında kurulan ilgide estetik bir zevk, estetik bir bakış vardır. Hilal ince, orantılı ve parlak yapısıyla, kaş yine ince, orantılı, dengeli ve simetrik biçimiyle aslında estetiğin ve sanatın temel ilkelerini çağrıştırmaktadır.

Buna göre Yunus Emre güzellik kadar, güzelden anlamının, güzele estetik bir zevk ile bakmanın üstün bir nitelik olduğunu, daha somut bir ifade ile güzelden yine güzelin anlamını arka planda anlatmak istemiştir. Bu noktada “bu güneş” ve “kiçi ay / hilal” ile vurguladığı kişinin kendisi olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Yunus Emre dördüncü beyitte, “sevgilinin çarpıcı ve büyüğü güzelliği karşısında güneşin bile duramayacağını, öyle ki hilal ile sevgilinin kaşları yan yana getirilse hilalin zarafetli kaşlardan ders çıkarmak durumunda kalacağını” anlatmak istemiştir.

5. beyit

**gören seni pervâne tek nicesi
oda düşmesün**

**iki yanadın çün turur ol iki
şu’lelu cıracak**

od:

Ateş.

pervâne: Geceleri ışık etrafında dönerek uçan küçük kelebek.

şu’le: Alev, yalım, parıltı.

çirak: Çerağ. Çıra. Kandil. Yağ kandili ve genellikle mum, meş’ale gibi ışık veren şey.

tek: Dek, gibi.

nicesi: Nasıl, ne suretle?

seni gören pervâne gibi nasıl ateşe düşmesin

çünkü iki yanda duruyor iki alevli mum

pervâne tek oda düşmesin

Dizedeki “tek” sözcüğünün beyti çevirmede ve anlamlandırmada doğrudan yanıltıcı etkisi var. Günümüz Türkçesinde de işlek bir kelime olan “tek” Orta Türkçede “gibi”⁽¹⁰⁾ anlamında yaygın bir kullanıma sahiptir. Tek sözcüğü doğru anlamda kullanıldığında dizenin anlamı da kendiliğinden düzelmektedir.

(10) TDK, “tek”, *Tarama Sözlüğü*, C.5 O-T, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1966, s. 3785-3786

Yunus Emre, beyitte, Türk İslam Edebiyatı'nın en çok bilinen mazmunlarından pervâne ve odu (alev) birlikte aşk için kullandı. Pervâne, gördüğü ışığa doğru uçan bir gece keleştiği ya da ateş böceğidir. Pervâne, ışığın parlaklığına dayanamaz, döne döne o ışığa yaklaşır ve en sonunda ışığın alevine yakalanarak yanar. Burada pervâne aşık, Yunus Emre iken od (ateş) da sevgilidir.

Yunus Emre “pervâne tek oda düşmesin” ifadesiyle hem tam benzetme yapmış hem de imge kurmuştur.

iki şu'lelu çırak

Dizenin doğru anlamı önündeki engel sözcük, çıraktır. Günümüzde “Zanaat öğrenmek için bir ustanın yanında çalışan kimse; şakirt. Dükkânda ayak işlerine bakan kimse.”⁽¹¹⁾ anlamında kullanılan çırak, Farsça, çerağ kökünde “Yağ kandili ve genellikle mum, meş'ale gibi ışık veren şey: Yağa bulanıp yakılan fitil.”⁽¹²⁾ gerçek anlamlarına sahiptir. Dizedeki anlamı da mum ya da meşaledir.

Birinci dizede pervâne gibi aşka düşmenin sebebi ikinci dizede açıklandı. Sevgilinin yanağı, iki alevli muma benzetilerek yine olağanüstü bir imge oluşturuldu.

Buna göre aşık sevgilinin alev kırmızısı yanaklarına çarpılmaktadır. Önceki beyitte hayranlıkla sevgilinin kaşlarını izleyen Yunus Emre bu kez yanaklarında aşka doğru yöneldi.

Beyitte pervâne, od, iki ya, şu'le arasında ilgi kurularak tenasüp yapılmıştır.

Beşinci beyitte Yunus Emre, “sevgilinin alev kırmızısı yanaklarını hayranlıkla seyreden ve pervâne gibi aşk

ateşi içine düşen aşık” betimlemesi yaptı.

6. beyit

‘ışkun selâsilinde zencîre kim ki düşse

azâdlık istemez ol olsa vücûdî toprak

‘ışk: Aşk.

selâsil: Silsilenin çoğulu. Birbirine sıra ile bağlı olan şey. Zincirler.

zencîr: Eskiden suçluların, delilerin eline, ayağına vurulan demirden bağ.

azâdlık: Özgürlük.

kim ki aşk tuzağına düşüp zincire vurulsa

özgürlük istemez sonunda topırağa karışmak varsa bile

‘ışkun selâsilinde zencîre

Yunus Emre'nin dili kullanma yeteneği, söz varlığına olan hakimiyeti bir kez daha bu dizede ortaya çıktı. Yakın anlamlı “selâsil” ve “zencîr” kullanımında Yunus Emre bir anlam ayırımına gitti. “Birbirine geçmiş bir sıra metal halkadan oluşmuş bağ” anlamında zincir⁽¹³⁾ somut iken, zincir anlamını da içinde taşıyan silsile “bir baştan bir başa takip eden sıra, düzen”⁽¹⁴⁾ anlamıyla daha çok soyuttur.

Aşkın en büyük özelliği, seven ile sevileni candan cana bağlamasıdır. Burada iki kişi arasındaki güçlü bağ anlamıyla mecazlaşan “ışk selâsili” ile güçlü aşka bir atıf vardır.

Koparılamaz bağ ile tutsak eden aşk anlamıyla “zencîre kim ki düşse”, somutlanarak anlatım güçlendirilmiştir. Böylece koparılamaz sağlamlıktaki zincir ile aşkın güçlü bağı arasında benzerlik ilişkisi yoluyla bir çağrışım yapılmıştır.

(11) TDK, “çırak”, sozluk.gov.tr, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, E.T.: 29/08/2023

(12) İlhan Ayverdi, “çerağ”, *Kubbealtı Sözlük*, www.lugatim.com, <http://lugatim.com/s/çerağ>, E.T.: 29/08/2023

(13) TDK, “zincir”, sozluk.gov.tr, Güncel Türkçe Sözlük, E.T.: 03/03/2023

(14) Şemsettin Sami, “silsile”, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1317, s. 732

azâdlık istemez

Aşkın en önemli özelliği, bir diğ erinin kalbinde meşruiyet kazanmak, birbirine ait olma, özlem, hayranlık, cilve, kavuşma arzusu, naz, niyaz, depresmiş arzular, vb. duygu ve içgüdüyle aşıkları bağlamasıdır. Sevenin sevileni sürekli zihninde yaşatması, sevenin tüm gönlünün sadece sevilenle dolması, günlük hayatın diğer uğraşlarını anlamsız, değ ersiz kılmıştır. Fuzulî'nin meşhur "ışk imiş her ne var âlem'de / ilim bir kıl ü kâl imiş ancak" beyti ile Niyazi Mısırî'nin "dermân arardım derdime derdim bana dermân imiş" dizesi, lezzetini ve güzelliğini tattıktan sonra aşka gömülmeyi, aşkın bağımlısı olmayı anlatan metinlerdir.

Yunus Emre "âzadlık istemez" yargısıyla; verdiği haz ile bağlandığı aşktan çıkmak istemeyen aşığı anlattı.

Beyitte zincir, azâdlık arasında tezat ilişkisi vardır.

Altıncı beyitte Yunus Emre, "aşkın esaretine düşmüş, gözü aşktan başka bir şey görmeyen ve aşkı ölüme bile tercih eden bir aşık" tiplemesi çizdi.

7. beyit

dil nice vasf itsün hüsnünle hulkunı kim

hüsnünü Hak eylesün yavuz gözlerden ırak

nice: Nasıl?

vasf etmek: (Bir şey veya kimse nin) Durumunu, sıfatlarını ve niteliklerini sayarak târif etmek. Övmek.

hüsn: Güzellik. Güzel, iyi.

hulk: Doğuştan olan huy, yaratılmış, tabiat.

Hak: Allah, Tanrı, Hüdâ.

yavuz: Fena, kötü. Sert, kızgın, keskin, güçlü, çetin, yaman, şiddetli. Fenalık.

güzelliğin, kişiliğin, dil nasıl an-

latsın senin niteliklerini

ki, kötü gözlerden Hak uzak tutsun o güzelliğini

dil nice vast etsin

Yunus Emre'nin üstün söyleme gücü, yerli yerinde kullandığı sözcüklerde görmek mümkün. Burada vasf etmek niteliklerini özelliklerini ortaya çıkarmak, anlatmak anlamındadır. Bu ifade "seni kelimeler anlatmaya yetmez" şeklinde de söylenebilir. Ancak bu son derece genel ve afaki bir ifade olurdu. Yunus Emre "vasf etmek" sözü ile muhatabının öz niteliklerinin farkında ve onları öne çıkarmak istemektedir. Fakat bu nitelikleri bu şiire sığdırmak mümkün değildir.

hüsnünle hulkunı

Yunus Emre'nin son derece bilinçli kullandığı iki sözcük bir arada. Kadını, sevgiliyi sadece dış güzellikle değil iç güzellikle olan huyu, ahlakıyla da görmekte ve sevmektedir.

Şiirdeki örtük anlam, güzelliği yanında kişiliğini yani ahlakını da bilmesi, Yunus Emre'nin bu kadını yakından tanıdığını göstermektedir.

yavuz gözlerden ırak

Bu söz "kem gözlerden uzak" ya da benzeri söyleyişle sözlü kültürde deyim olarak canlıdır. Toplumun iyiyeye, güzele nazar etme, olumsuz enerji gönderme eğilimi vardır. Toplumda durduk yere hastalanan ya da aniden ölen kişiler için "nazara uğradı" ya da "ona göz değdi" biçiminde deyimlerle ifade edilen inançlar vardır.

Yunus Emre de böylesi hem huyu hem yüzü güzel birine nazar edileceği endişesi içinde kötü gözlerden korunması için "yavuz gözlerden uzak" sözleriyle dua etmektedir.

Yunus Emre bu beyitte "sevgilinin hem dış hem de iç güzelliğini nitelikleriyle anlatmaya söziün yetmeyeceğini, bu güzelliğe Allah korusun çok çabuk nazar edilebileceğini" dile getirdi.

8. beyit

**ışitdüm boyun senün serviden
a'lâyımış**

**dahı gözüm görmedin bu yükü
sevdi kulak**

servi: Servigillerden, kışın koyu yeşil yapraklarını dökmeyen, daha çok mezarlıklara dikilen uzun ömürlü, güzel kokulu, kozalaklı, ince uzun ağaç.

a'lâ: Daha yüksek, en yüksek, pek yük.

yük: Rahimdeki çocuk, cenin. Ağır, üst. Bir insan veya taşıtın taşıdığı şeylerin bütünü.

duydum ki boyun serviden yüksekmış

gözüm görmeden bu yükü sevdi kulak

ışitdüm boyun serviden a'lâ

Duydum ki senin boyun serviden yüksekmış.

Bu beyitteki anlatım, şiirin akışı-na aykırı durmuş görünüyor. Yunus Emre, gördüğü, tanıdığı bir kadını anlatırken birden üçüncü kişilerin ağzından, rivâyetli zamanda onu anlatmaya başladı. Dilbilgisi kurallarına göre görülen geçmiş zamanda anlatılan olayların, duyulan geçmiş zamana atlaması olay bütünlüğünü ve akışını bozmaktadır. Öyküleme tekniği açısından bakıldığında da olayların oluş sırası bozulmuş, başta verilmesi gereken olay ortada girilmiş gibi görünmektedir.

Bu anlatım bir zayıflık ya da kusur olmadan öte, Yunus Emre'ye özgü harika bir anlatım tekniğidir. Çünkü sinema, dizi, roman ve hikâyede etkili biçimde kullanılan bir anlatım tekniğini Yunus Emre, yedi yüz yıl önce şiirde kullanmış. Bu anlatım yöntemi, "geriye dönüş tekniği"dir. Özellikle romanlarda yazarlar, kronolojik akışı kırarak kişi, yer ve olayların zamanda öncesine dönerek onlar hakkında bilgi vermek için anla-

tımda zamanda geriye sarkar. Bu anlatımın önemli avantajlarından biri, anlatımda gerçekliği arttırmasıdır.

Yunus Emre'de geriye dönüş tekniğini kullanarak dinleyiciyi aşkının başına götürmektedir. Buradaki iki ilginçlikten biri; daha çok edebiyatın roman, hikâye gibi düzyazı temelli edebi türlerde kullanılan geriye dönüş tekniğinin, manzum değil de bir saf şiirde uygulanmış olması, çok çok daha ilginç ve ikincisi, Yunus Emre'nin bu tekniği henüz romanın ortaya çıkmadığı bir dönemde, üç yüz yıl önce, 1300'lerde kullanmış olmasıdır. Kaldı ki, romanda geriye dönüş tekniğinin bilinçli kullanımı 20. yy iledir.

Bu açıklamalar doğrultusunda di-zeye bakıldığında Yunus Emre, güzelliği dillere destan bir kadının boyunun "serviden alâ" yani yüksek olduğunu duyduğunu belirtmektedir. Burada "serviden alâ" ifadesini nasıl anlamak ve açıklamak gerekiyor ayrıca önemlidir. Daha çok mezarlıklara dikilen serviler yaklaşık elli metrelik boyları ve koyu yeşil renkleriyle çok uzaklardan dikkat çekerler. Ayrıca bu uzunluklarında doğru en boy oranına sahiptirler. Bu durum doğrudan estetikle ilgilidir. Çünkü her uzun, güzel değildir. Denge, oran, uyum açısından kısalar da güzel olmaktadır. Bu özellikleriyle değerlendirildiğinde sevgilinin serviden alâ yani daha uzun boylu olmasından sevgilinin etkileyici bir beden güzelliğine sahip olduğu anlaşılıyor.

Bunun dışında "serviden alâ" karşılaştırmasında bir abartı söz konusudur.

Yunus Emre'nin hafif rüzgârda sallanan servi ile salına salına yürüyen sevgili arasında bir ilgi kurduğu düşünülebilir.

görmedin bu yükü sevdi kulak

Sadece duyarak bu yükü, bu derdi sevdi kulak.

Yunus Emre, geriye dönüş tekniğiyle anlatıma devam ediyor. Sebep sonuç cümlesi olarak görüldüğünde beytin birinci dizesi sebep cümlesi, ikinci dizesi sonuç cümlesi olmaktadır. Buna göre Yunus Emre, henüz onu görmeden, sadece duyduklarıyla ona âşık olduğunu, aşk derdini çekmeye başladığını ikinci dizede ilan etmiş oldu.

Yunus Emre'nin dizede kullandığı şaşırtıcı bir sözcük var. Yük! Rahimdeki çocuk, sorumluluk, ağırlık gibi anlamları olan "yük" sözcüğünü Yunus Emre, dizede "dert" özellikle "aşk derdi" anlamında kullanmış görünüyor. Bu da Yunus Emre'nin hem sözcük seçiminde hem de anlatımda Türkçeyi kullanma gücünü göstermektedir.

Sekizinci beyit toparlandığında, "serviden bile uzun ve güzel boyuyla dillere destan sevgiliye çok önceden, daha görmeden sadece duyarak âşık olduğunu" Yunus Emre ilan etmektedir.

9. beyit

Yûnus Hak tecellisın senün yüzünde gördi

çâre yok ayrılmaga çün sende göründi Hak

tecelli: Görünme, belirme, görünür olma, zuhur etme. Allah'ın kudretinin şahıslarda ve eşyâda görünmesi. Sâlikin kalbinde gayp âlemine âit nûrun belirmesi, ilâhî feyzin müminin kalbinde zuhuru. (Allah için) Kudreti yarattıkları üzerinde görünmek.

çün: Çünkü, öyle, madem

Yunus Hak tecellisini senin yüzünde gördü

ayrılmanın çaresi yok çünkü sende göründü Hak

Yûnus Hak tecellisın senün yüzünde gördi

Rabbin yaratma eylemi olarak kısaca tanımlanabilecek tecelli, tasav-

vufun önemli kavramlarından. "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve beni bilmeleri için mahlûkatı yarattım." hadîsi tecellinin gerekçesi olarak kabul edilmektedir.⁽¹⁵⁾ Buna göre üstün ve mükemmel yaratma gücüyle Allah, kendisini ve niteliklerini gösterecek biçimde kâinatı ve nesnelere yaratmıştır, yaratmaktadır. Hak her yerde, her şeyde, her zaman yarattıkları üzerine tecelli eder. Evrendeki gök cisimlerinin şaşmaz devinimleri, gece gündüz oluşumu, ay ve güneş tutulmaları, doğadaki mevsim döngüsü, bitki, hayvan ve insanın gen, DNA düzeyindeki mükemmel yapıları ve henüz fark edilmeyen birçok yaratım, Hak tecellisine en iyi örneklerdir.

İlk sekiz beyitte sevgili üzerinden anlatılan güzelliklerin bir mimarı olduğu ve hepsinin Hak tecellisi olduğu "Yunus Hakk'ın yaratma gücünü senin yüzünde gördü." anlamında bu dizede Yunus'ca dile getirildi. Daha açık söyleyişle sevgilide o kadar övülen ve tespit edilen yüz, kaş, diş, yanak, boy güzelliklerinin hepsinin; sevgilinin kendisinin değil de üstün yaratma gücü, mükemmel ve engin bilgisiyle (hikmeti) tamamen Allah'ın eseri olduğu taç beyitte ilan edildi.

çâre yok ayrılmaga çün sende göründi Hak

Hemen hemen aynı anlamda görülebilecek ancak birbirini tamamlayan iki dize Yunus Emre'nin üstün söyleme gücüne örnektir.

"çâre yok ayrılmaya" sözünde, şiir boyunca o kadar üstün niteliklerle anlatılan, övülen sevgiliden bir ayrılma söz konusudur. Akışa göre de şiir bütününe aykırı bir anlatım ortaya çıkmış gibi görünmektedir.

İkinci dizenin ikinci bölümündeki "çü sende göründi Hak" sözü, ayrıl-

(15) Semih Ceyhan, "Tecelli", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 40, İstanbul 2011, s 240-243

manın gerekçesidir. Dizedeki anlam inceliği ise “sende göründü Hak” ifadesinde gizlidir. Hakk’ın insana ya da insanda görünmesi, tecelli ile aynı anlamda görülebilir ama bir fark var. Tecellî yani Hakk’ın yaratma gücü eylemi zaten var olan bir durum. “sende göründü Hak” ifadesi ise Hakk’ın yaratma eyleminin insan tarafından görülmesi, yaratılında yaradan imzasının fark edilmesi, mi-marin keşfi anlamındadır.

Yunus Emre de bu doğrultuda ikinci dizede “benim asıl yolum güzele değil güzeli yaratan asıl güzele, Hakk’a” demek istemektedir.

Şimdi bu ayrılma gerçekte mi, mecazi mi?

Gerçek anlamıyla ele alındığında “ayrılmak”, bırakmak, terk etmek, ilişkiyi bitirmek anlamındadır.

Mecazi ise bu ifadeden bir terk, bir bırakma eylemi mi anlamak basitlik ve ucuzluk olur. Çünkü insan kalbinde herkese, her şeye yetecek kadar yer vardır. O zaman bu ifade-de, sevginin ya da kalbin merkezinde olana bir işaret aranmalıdır. Sevginin merkezinde insan mı Allah mı olmalı sorusu, “çare yok ayrılmaga” ifadesini doğru bakış sergilememiz sağlayacaktır.

Bu beyitte iki kez geçen “Hak” ile tekrar, “tecellî” ve “göründü” arasındaki bağ kurularak tenasüp yapılmıştır.

Yunus Emre dokuzuncu beyitte; “sevgilide gördüğü güzelliğin tamamının bir Hak tecellisi olduğunu; cismani aşkın bir yere kadar olduğunu asıl aşkın, sevgilinin yüzünde görülen Hakk’a” olduğunu vurgulayarak son sözü söylemiş oldu.

Yapı

“kerem eyle bir berü bak”, divan şiir geleneğinde biçim yönünden gazeli çağrıştıran bir şiirdir. Toplam dokuz beyitten oluşan şiirin kafiye

örgüsü “aa, ba, ca, da, ea, fa, ga, ha, ia” düzenindedir. Sadece biçim yönünden benzediği için şiir, matla ve taç beyit dışında gazelin diğer yapı öğelerini barındırmaz.

Şiirde doğrudan fark edilemeyen bir özellik de anlam bakımından, durak yerleri gibi dizelerin ortandan bölünmesidir. Bu bölünmeler ya da durak yerleri çoğunlukla sekizinci heceye karşılık olsa da dokuzuncu,⁽¹⁶⁾ onuncu⁽¹⁷⁾ hecelerden de dizelerin bölündüğü görülür.

Tema

Şiirin teması olağan üstü güzelliğe sahip yüksek karakterli bir kadına duyulan aşktır. Yunus Emre, şiirin temasını beyitlere ustaca dağıtmıştır. Sevgilinin güzelliğini anlatmada dıştan içe, bütünden ayrıntıya ilerleyen bir beyit sırası izlendiği görülmektedir. Buna göre ilk beyitte sevgilinin güzel yüzüne bakış, sonraki beyitlerde sıra ile sevgilinin ağzına, dişine ve kaşına vurgulama vardır. Devam beyitlerinde sevgiliye duyulan aşk, gerekçesiyle anlatılır. Yedinci beyitte ilginç biçimde Yunus Emre, sevgilinin huy, ahlak güzelliğine söz açar. Sekizinci beyitte bu kez, sevgilinin boyuna güzelleme yapılır.

Taç beyitte ise Yunus Emre, bu güzelliğin arka boyutuna sarkarak bu güzelin tasarımcısına göndermede bulunur. Çünkü güzel böyle olağan üstü ise mükemmel ve engin bilgisiyle onu yaratanı ve tasarlayanı anlamak ve kavramak her türlü algının üstündedir.

Dil ve anlatım

Eski Anadolu Türkçesine ait bir metin olmasına bağlı şiirin dilinde iki önemli öge, söz varlığı ve sanatlı anlatım şiirde göze çarpar.

Söz varlığı

13. ve 14. yy Eski Anadolu Türk-

(16) 4. beyit kinci dize dokuzuncu heceden bölünmüş.

(17) 6. beyit ilk dize onuncu heceden bölünmüş.

çesi özelliği taşıdığı için şiirin söz varlığı önemlidir.

Arapça, Fasça sözcükler barındırmasına karşın, şiirde baskın bir Türkçe söz varlığı görülür. Arapça ve Fasça sözcüklerin çoğunluğu da Türkçeleşmiştir.

Buna göre şiirdeki Arapça sözcükler; “*kerem, nikab, şeker, mercân, ‘âli, pervâne, şu’le, ‘ışk, selâsil, zencir, vücûd,, vast etmek, hüsn, hulk, servi, tecelli, kaymet*”dir.

Farsça sözcükler ise; “*can, sebak, çırak, âzâd, çâre, dem, kim (ki)*”dir.

Bunlardan *nikâb, ‘âli, selâsil, hüsn, hulk, sebak* günlük kullanımdan düşmüştür.

Tarih içinde kullanımdan düşen Türkçe sözcükler ise *deprenmek, od, tek (gibi), kiçi* ayıdır.

Şiirin ilginç özelliklerinden biri de günümüzde işlek kullanılan “*gül yanak, ayın on dördü, bal ağız, otuz iki inci*” biçiminde ki söz kalıplarıdır.

Eski Anadolu Türkçesi özelliği taşıyan düzlük yuvarlaklık, dudak uyumu, kalınlık incelik kuralına uymayan ve sözcükler şiirde bulunmaktadı.

Örnekler; *tatlu, inci, karşı, hüsnüni, hulkunı, işitdüm, senün, görmedin, yanadın, görindi, gördi, dilün, deprenür, cânım, ayun, dördi, nedür.*

Şiirde göze çarpmayan ama Yunus Emre’ye özgü devrik tamlama diyebileceğimiz **önemli bir söz kullanımı var.** 5. beyitte geçen “*gören seni*” ifadesi devrik bir sıfat tamlamasıdır. 8. beyitteki “*boyun senün*” ifadesi devrik bir isim tamlamasıdır.

İmge

Bir kadın aşkı temasıyla yazıldığı için şiirin imgelerle oluşturulması olağandır. İmgelerin oluşturulmasında ise özellikle istiare, mecaz ve benzetmelerden çokça yararlanıldığı şiirde görülmektedir. İnci, mercân,

güneş, pervâne, od, şu’le, ayın on dördü, yanak, kiçi ay, servi gibi gerçek dünyaya ait nesnelere yapılan mecazlar üzerinden kurulan imgelerle şiirin bütününe ulaşılmıştır. Bu imgeler, beyit yorumlarında açıklandığı için ayrıca burada gösterilmeyecektir.

Geriye dönüş tekniği

Sekizinci beyitte ayrıntılı anlatıldığı üzere, Yunus Emre, roman, hikâye ile dizi ve sinema da daha kullanılan geriye dönüş tekniğini bu şiirde kullanmıştır. Buna göre henüz görmeden, duyduklarıyla kadına olan aşkın başlandığını şiirin başında değil de sekizinci beyitte açıklamıştır.

Söz sanatları

İmgeler gibi şiirde öne çıkan söz sanatları, beyit yorumlarında tespit edildiğinden ayrıca örneklendirilmeyecektir. Şiirde öne çıkanlar; istiare, benzetme, mecaz, mübalağa/abartı, teşhis, istifham ve tezattır. Bağımsız çalışıldığında şiir içinden daha fazla ve farklı söz sanatı çıkacağı da unutulmamalıdır.

Ahenk

Tümel bakıldığında gazel yapısındaki şiirde görülen ahenk öğeleri, vezin, kafiye, tekrirdir.

Şiirin vezni:

müstef’ilün / müstef’ilün / müstef’ilün / müstef’ilün

— . . / — . . / — . . / — . .
Ancak her dizinin tamı tamına bu kalıba uyduğu söylenemez.

Şiir, “aa, ba, ca, da” düzeninde kafiyelenmiştir. Birinci beyit ile diğer beyitlerin ikinci dizeler, tam kafiye ile bitirilmiştir.

Şiirin kafiyesi “-ak”tır, şiirde redif yoktur.

Şiirde sadece birinci beyit ortadan bölündüğünde dörtlüğe dönüşebilmektedir.

Şiirde başvurulan ahenk ögelerinden biri tekrîrdir. Özellikle “Hak” sözcüğü şiirin yedinci ve dokuzuncu beytinde üç kez geçer.

Şiirdeki baskın asonans ise “a” sesidir. Hemen hemen her dizede “a” sesi en az üç kez yer alır. “e” sesinin ses tekrarı olarak geçtiği dizeler az değildir.

Şiirde baskın aliterasyon ise “k” ve “r” sesidir. Her iki ses de dizelerde sezdirilecek biçimde tekrar etmiştir.

Sonuç ve teşekkür

Menkıbeler üzerinden bir Yunus Emre inşa etmek, afaki ve hamasi söylemlere yaslanarak Yunus Emre anlatmak, bir tekrardır, tekrarda ilerleme ve gelişme yoktur ki maalesef onun şiirlerle örülü özgün düşünce dünyasına ayna olamamaktadır. Yunus Emre’yi anlama ve anlatmada en büyük kılavuzun yine Yunus Emre’nin özgün şiirleri olduğu kabul edilmezse kısır döngü devam edip gidecektir.

“*kerem eyle bir berü bak*” şiiri, Yunus Emre’nin insana dair her konuda söz söylediğine örnek bir şiirdir. Şiirin yorumu ve irdelemesinde, standart şiir analizini karşılamak için çok anlama odaklanılarak “*Yunus Emre bir kadına nasıl bir aşk şiiri yazmış?*” sorusunun açıklanması yoluna gidilmiştir. Bu somut şiirde, kadının iç ve dış güzelliği yanında Yunus Emre’nin kadına olan duyguları dile getirilmiştir. Bunun yanında ortaya çıkan Yunus Emre’nin üstün söz söyleme gücü olan dil ve anlatım özellikleri ile söz sanatları da yoruma eklenmiştir.

Bu yazının gösterdiği bir yol da Yunus Emre’yi anlamak için onun şiirlerini nitel araştırma yöntemiyile; beyit, dize, söz öbekleri ve sözcük biriminde ele alıp inceleme ve değerlendirme zorunluluğudur.

Ancak bir soruya hiç değinilme-

miştir. Yunus Emre’ye bu şiiri yazdıran bu kadın kim?

Daha fazla tartışmaya ve öneriye açık olmakla birlikte şiir bütününe bakıldığında giyimi, güzelliği, birikimi, konuşması, kişiliği ile bu kadının yüksek zümreden eğitilmiş ve kültürlü birini çağrıştırmaktadır. “*iy cânım*” hitabı “*çâre yok ayrılmağa*” sözü, bu kadının Yunus Emre’ye yakınlık derecesine ve ilişki biçimine dair ipucu vermektedir...

Şiirin örtük iletilerinden biri de sözlü kültürde, halk şiirinde ve divan şiirinde kullanılan birçok mazmunun Yunus Emre’ce çok önceden bolca kendi şiirlerinde kullanıldığıdır. Bu yönü de neden ve nasıl Yunus Emre’yi Türkçenin kurucusu yaptığını açıklamaktadır.

Şimdi sıra Yunus Emre’nin hiç el değmemiş, görülmemiş ya da görülmemiş istenmemiş diğer şiirlerinde!..

Zaman zaman hakkında konuşduğumuz bu şiiri çözümlememi çok isteyen ve beni motive eden Mustafa Özçelik Ağabey’e can ü gönülden teşekkür ederim.

Kaynaklar

- İlhan Ayverdi, lügatim.com, Kubbealtı Lügati Semih Ceyhan, “Tecellî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 40, İstanbul 2011, s 240-243
- Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1317
- TDK, sozluk.gov.tr, *Tarama Sözlüğü*
- TDK, *Tarama Sözlüğü*, C.5 O-T, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996
- Vasfi. Babacan, “Yunus Emre Metinlerinde Sayılar”, *TÜRÜK Uluslararası Dil Edebiyat ve Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*, c. 1, sayı. 15, Ara. 2018, s. 270-204
- Yunus Emre, *Divân-ı Yunus Emre Fatih Nüshası*, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı No: 3899
- Yunus Emre, *Divan-ı Yunus Emre Karaman Nüshası*, Milli Kütüphane, MFA No: A-4764
- Yunus Emre, *Risâletü’n-Nushiyye ve Divân Yahya Efendi Nüshası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Bölümü, No.: 3480
- Yunus Emre, *Yunus Emre Divanı Bursa Nüshası*, Bursa İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi, No: 882